

Praha 13.2.2004

5

Světové šetření o zdraví (6. díl) Kouření tabáku a spotřeba alkoholu

Ze skupiny škodlivých návykových látek, které patří mezi významné rizikové faktory zdraví, byly do Světového šetření o zdraví zahrnuty otázky na zjišťování kouření tabáku a spotřeby alkoholu.

Kouření tabáku

Kouření tabáku je hlavní příčinou vzniku a úmrtí na rakovinu plic a významně zvyšuje riziko dalších nádorových onemocnění, kardiovaskulárních a respiračních onemocnění. Kouření neohrožuje pouze samotné kuřáky, ale i další osoby. Známý jsou negativní dopady pasivního kouření a kouření během těhotenství, které působí nepříznivě na vývoj plodu. Při hodnocení úrovně zdravotního rizika vyplývajícího z kouření je třeba uvažovat i faktory jako věk na počátku kouření, doba kouření, počet cigaret vykouřených za den, stupeň inhalování a charakteristika tabákových výrobků.

V našem dotazníku se u respondentů zjišťovalo, zda kouří denně, příležitostně nebo nekouří vůbec. Pokud uvedli, že kouří denně, pak měli uvést, kolik let kouří denně a kolik a jakých tabákových produktů vykouří v průměru za den (na výběr byly dány možnosti: průmyslově vyrobené cigarety, ručně balené cigarety, dýmky tabáku a jiné tabákové výrobky).

Podle našich výsledků kouřil denně (pravidelně) každý čtvrtý dospělý (asi pětina všech dospělých žen a třetina dospělých mužů). Mezi muži bylo 14 % a mezi ženami 5 % silných kuřáků (tj. těch, kteří kouří alespoň 20 cigaret denně). Příležitostně kouřilo asi 8 % mužů a 4 % žen, zejména v mladším věku. Podíl denních kuřáků s věkem u mužů i žen rostl, zastavil se u věku 40-49 let (v této věkové skupině kouřila asi třetina žen a polovina mužů) a s vyšším věkem opět klesal. Porovnáme-li jednotlivé věkové skupiny, je patrné, že s nárůstem věku byl podíl denních kuřáků oproti kuřačkám stále vyšší (mezi podílem denních kuřáků a kuřaček do 30 let věku nebyl rozdíl statisticky významný).

Do rozdílů v prevalenci pravidelného kouření podle velikosti bydliště nebo vzdělání významně zasahoval věk, tedy spíše generační faktor. Ve skupině 60letých a starších žen kouřily více ženy vzdělané a z velkých měst. U mladších žen bylo nejvíce kuřaček se základním vzděláním. Pravidelných kuřáků ubývalo s vyšším vzděláním, kromě mužů nad 60 let. Prevalence pravidelného kouření klesala s velikostí bydliště (statisticky významně nižší podíl byl pouze u mužů v největších městech). Rozdíly mezi muži a ženami byly způsobeny především výrazně vyšším kuřáctvím mužů bez maturity. Pravidelnými kuřáky byli častěji manuálně pracující a nezaměstnaní, tedy spíše méně vzdělaní.

Kouření tabáku

Věková skupina	Muži			Ženy		
	Prevalence denního kuřáctví	Průměrná spotřeba tabákových výrobků:		Prevalence denního kuřáctví	Průměrná spotřeba tabákových výrobků:	
		na kuřáka	na osobu		na kuřáčku	na osobu
roky	%	kusů/den	kusů/den	%	kusů/den	kusů/den
18 - 29	24,7	17,4	4,3	19,4	13,4	2,6
30 - 44	39,2	16,6	6,5	24,4	11,8	2,9
45 - 59	38,3	16,9	6,5	24,5	12,4	3,0
60 a více	18,8	13,0	2,5	9,1	14,1	1,3
Celkem	30,3	16,2	4,9	18,9	12,6	2,4

Zdroj: WHS (ÚZIS ČR)

Na pravidelného kuřáka připadalo v průměru 15 vykouřených cigaret za den. Muži vykouřili v průměru více cigaret než ženy, závislost na věku nebyla zjištěna. Převažujícím tabákovým produktem byly podle očekávání průmyslově vyrobené cigarety. Na jednu dospělou osobu připadala podle našich výsledků roční spotřeba 1 285 cigaret nebo jiných tabákových výrobků. Podle údajů ČSÚ připadalo v roce 2002 na jednoho obyvatele 1 893 cigaret. Tyto údaje nejsou příliš srovnatelné, neboť toto šetření zahrnuje pouze dospělou populaci, zjišťuje spotřebu jen u každodenních kuřáků a uvažuje spotřebu i jiných tabákových výrobků než jen cigaret. Hodnoty o prevalenci kouření však odpovídají výsledkům obdobných výzkumů.

Spotřeba alkoholu

Nadměrné pití alkoholu má neblahé zdravotní a sociální důsledky, které vyplývají ze změn biochemických procesů v organismu, zejména vznikem otravy a závislosti. Zvyšuje riziko výskytu onemocnění srdce, cirhózy jater, je častou příčinou úrazů či násilných činů a podílí se na vzniku některých druhů rakoviny. Na druhou stranu může přiměřené pití alkoholu působit na zdraví člověka pozitivně, uvádí se zejména snižování rizika některých kardiovaskulárních onemocnění.

Zjišťování spotřeby alkoholu v populačních šetřeních je problematickou záležitostí. Výsledky mohou být významně zkresleny použitými otázkami i odpověďmi respondentů. Při konstrukci nástroje je nutné posoudit vhodné období, kterého se zjišťování spotřeby bude týkat a dále způsob získávání údajů o objemu a druzích konzumovaného alkoholu. Mezinárodní nástroj musí respektovat kulturní rozdíly ve spotřebě alkoholu, což zahrnuje specifické druhy alkoholických nápojů i různá období konzumace. Odpovědi respondentů jsou ovlivněny i společenským prostředím, které určuje míru negativního vnímání konzumace alkoholu a alkoholismu. Obecně lze říci, že respondenti mají tendenci svou spotřebu alkoholu podhodnocovat.

V našem šetření se od respondenta zjišťovalo, zda někdy pil nápoj obsahující alkohol. Pokud odpověděl kladně, byl dotazován na spotřebu alkoholu v uplynulém týdnu. Respondent měl s pomocí přílohy odpovědět, kolik standardních sklenic některého z alkoholických nápojů vypil v každém z posledních sedmi dnů. Za standardní sklenici byl u nás považován alkoholický nápoj obsahující množství 9 g etanolu, což přibližně odpovídá jednomu malému pivu, 1 dcl vína, 3 cl destilátu a 0,5 dcl aperitivu nebo fortifikovaného vína.

Dle metodiky WHO mohl být respondent podle četnosti a množství konzumovaného alkoholu zařazen do jedné ze dvou rizikových kategorií nadměrné spotřeby alkoholu: nepravidelný nadměrný konzument, pokud vypil v jednom nebo dvou dnech alespoň 5 standardních sklenic a pravidelný nadměrný konzument, pokud vypil alespoň ve třech dnech minimálně 5 standardních sklenic alkoholu. Jiné členění nadměrné spotřeby lze provést podle průměrné denní spotřeby čistého alkoholu. Mezi nadměrné konzumenty lze zařadit muže s průměrnou denní spotřebou 30 g čistého alkoholu a vyšší a ženy s průměrnou denní spotřebou 20 g čistého alkoholu a vyšší.

Mezi muži bylo 5 % a mezi ženami 21 % celoživotních abstinentů (tj. těch, kteří ve svém životě dosud nepili alkohol). Z neabstinentů pilo alkohol v posledním týdnu 81 % mužů a 61 % žen. Přiměřená konzumace alkoholu byla zjištěna u třech čtvrtin mužů i žen. Do skupiny nepravidelných nadměrných konzumentů bylo zařazeno 18 % mužů a 4 % žen a pravidelných nadměrných konzumentů 7 % mužů a méně než jedno procento žen. Podle průměrné denní spotřeby alkoholu bylo mezi nadměrné konzumenty zařazeno 11 % mužů a 2 % žen. Významně se podíl nadměrných konzumentů u mužů i žen začínal snižovat od 50 let věku.

Podle velikosti bydliště či vzdělání nebyly pozorovány žádné výraznější rozdíly v prevalenci nadměrné spotřeby alkoholu. Pouze ženy alespoň s maturitou, byly častěji mezi nadměrnými konzumentkami a konzumovaly v průměru více alkoholu než ženy bez maturity.

Spotřeba alkoholu

Věková skupina	Muži			Ženy		
	Podíl abstinentů	Prevalence nadměrné spotřeby	Průměrná spotřeba čistého alkoholu	Podíl abstinentů	Prevalence nadměrné spotřeby	Průměrná spotřeba čistého alkoholu
roky	%	%	g / den	%	%	g / den
18 - 29	4,7	40,0	11,3	19,4	9,7	3,5
30 - 44	2,5	32,5	13,9	10,2	3,2	2,7
45 - 59	4,3	20,2	10,0	15,1	3,6	2,7
60 a více	7,7	9,4	8,4	35,1	1,3	1,5
Celkem	4,8	24,8	10,9	20,7	3,9	2,4

Zdroj: WHS (ÚZIS ČR)

Podle statistik ČSÚ připadá na jednoho obyvatele České republiky spotřeba 10 litrů čistého alkoholu ročně. Přepočtením našich výsledků by byla tato hodnota méně než poloviční, ale od výsledků podobných studií se příliš neliší. Obě hodnoty jsou těžko srovnatelné a rozdíly způsobeny omezenou dobou sledování spotřeby alkoholu v tomto šetření ale určitě i záměrným podhodnocováním spotřeby ze strany respondentů. Při posuzování celkového rizika vyplývajícího z nadměrné spotřeby alkoholu je třeba brát tyto faktory v úvahu.

Vypracoval: Ing. Jakub Hrkal